

ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА КІНЦЯ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХІХ СТ. З ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ У СЕЛІ СТАРОСТИНЦІ НА ВІННИЧЧИНІ

Стаття присвячена вивченню комплексу писемних джерел з історії спорудження і функціонування церкви в селі Старостинці Вінницької області, зокрема вивченню біографій священників цього храму.

Поштовхом до написання цієї невеликої розвідки стало виявлення у 2007 р. під час реставраційних робіт у церкві св. Параскеви села Старостинці на Вінниччині невеликої металеві “закладної таблички” з записом про закладання храму. Ця річ була виявлена у ніші під храмовим цегляним “престолом” і мала вигляд прямокутної пластини розмірами 10 x 16,5 см, виготовленої з свинцево-олв’яного сплаву. На поверхні цієї таблички з двох сторін був гравірований напис, пошкоджений корозією: “1822 года Октября 1 дня Церковь / Параскевievска Соборомъ заложена / Протоіереямы Сквирскимъ Андреемъ / Врежевскимъ и Ружинскимъ Андреем / Бернацким и Священникъ Корнилія[м] / И соборнымъ Діаконъ Маркъ / Сышанск[ом]ъ” та “За державы Благочестивийшаго Го / сударя императора Александра Іго / По благославленію Кіевскаго Митро[-]та / Евгения иждивениемъ помещика / Каспра Ивановскаго и кавалера [?] ст.”.

За сучасним адміністративно-територіальним поділом село Старостинці (назва якого у польських документах останньої чверті ХVІІІ ст. зазначається як “Staroscince”) зараз належить до Погребищенського р-ну Вінницької обл.¹ Проте у першій чверті ХІХ ст. (коли було споруджено муровану церкву св. Параскеви) цей населений пункт відносився до Топорівської волості Сквирського повіту Київської губернії. Саме цим може бути пояснена присутність при закладанні у 1822 р. храму св. Параскеви протоіерея Успенського собору міста Сквири², де перебувала резиденція глави повітового духовенства.

Ще один церковний ієрарх, прізвище якого зазначене у “закладній табличці” Параскевинської церкви, походив з містечка Ружина (зараз – у Житомирській обл.). З початку ХVІІІ ст. і до середини ХІХ ст. Ружин належало князям Любомирським. З двох міських церков одна

– Миколаївська, до 1821 р. була дерев'яною; її прихожанами були 356 чоловіків та 364 жінки, що мешкали у 95 дворах. У 1821 р. парафіяни за сприяння місцевої поміщиці Емілії Челіщевої (у дівочтві Протопоцької) замість старовинної “ветхої” Миколаївської церкви спорудили новий мурований однойменний храм. Саме настоятелем цієї церкви і був Андрій Бернацький, згадуваний у “закладній табличці”.

У недатованій “Ревізії церковних мастностей” (певно, складеній після 1795 р.) зазначено, що дерев'яна церква у села Старостинці (з трьома “верхами”) була споруджена у 1741 р. на місці більш давнього храму. Про вік останнього можна судити з повідомлення Л.Похилевича про те, що при спорудженні мурованого Параскевинського храму до нього перенесли іконостас зі старої церкви, вік якого становив близько 200 років. Отже, церква у Старостинцях могла існувати вже у першій половині XVII ст. Л.Похилевич також зазначає, що дерев'яний храм розташовувався не там, де згодом був зведений мурований, а на місці цвинтаря, де у 1864 р. була садиба місцевого священника.

Цікаво, що у описі дерев'яної церкви в селі Старостинцях, складеному приблизно у 1795 р., зазначено, що тоді вона називалась на честь св. великомученика Дмитрія і її очолювали уніатські священники³, зокрема Федір Баскевич. Останній у 1793 р. випадково не загасив свічку, що спричинило пожежу у церкві. Проте селяни, що працювали неподалік на панському току, спинили пожежу. Проте храмова споруда після цього випадку була перебудована.

Переименовання дерев'яної церкви з Дмитрівської у Параскевинську могло відбутися або після цієї відбудови, або (що більш вірогідно) після переосвячення церкви з уніатської у православну. Останній уніатський священник Дмитрівського храму Кирило Ключинський також перейшов у православ'я і продовжував служити у церкві.

Під час опису Дмитрівської церкви у 1795 р. у перебували срібні позолочені “гробниця” (релікварій), хрест, “Свангеліє” у срібній оправі та полотняний “антимінс” – дарунок Київського митрополита Арсенія. Усі церковні книги були з друкарні Києво-Печерської лаври (“київського друку”): “Служебник”, “Апостол”, “Тріодь”, “Часослов”, “Псалтир”, “Требник” та ін. Церковний іконостас був дерев'яним і у ньому перебувала ікона св. Миколая з більш давнього храму. Церковна дзвіниця була стара дубова; на ній перебували кілька дзвонів. У “Церковній відомості” дерев'яної Свято-Параскевинської церкви за 1822 р. зазначено, що у її ризниці зберігались срібні літургійні посудини, богослужбні книги та новий атласний “антимінс”, подарований у

1821 р. Київським і Галицьким митрополитом Серапіоном. На той час парафіянами церкви були 578 чоловіків та 552 жінки, що мешкали у 144 сільських дворищах.

З початку XIX ст. село Старостинці належало польському шляхтичу “шамбелану⁴ Його Королівської Величності” Ів[ану?] Касперу Івановському (ім’я якого польською мовою писалось як “Iv. Kaspr Iwanouski”)⁵, який придбав його у графа Ржевуського. У 1818 р. К.Івановському на Сквирщині належали також села Іваньки, Степки, Морозовичі та Буки. Після смерті К.Івановського у 1828 р. Старостинці успадкував його син Петро (?–1847), потім – онука Кароліна (у заміжжі – Вітгенштейн). У 1864 р. власником села був Микола Петрович Вітгенштейн, у 1900 р. – його син Микола.

Кам’яна церква св. Параскеви з дзвіницею була споруджена у 1822–1825 рр. коштом парафіян Старостинців та за сприяння власника села К.Івановського, хоча останній і був католиком. Очевидно, у середині XIX ст. церква була добудована (чи перебудована). У “Державному реєстрі національної спадщини України» та у виданні “Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР” церква села Старостинці зазначена за № 983 і датована серединою XIX ст. Її опис виглядає наступним чином: “Цегляна, хрестова у плані, однобанна. Фасади у стилі пізнього класицизму розділені по вертикалі на два яруси...Західний вхід прикрашений портиком з колон тосканського ордеру і завершується трикутним фронтоном”. Очевидно, що знахідка “закладної таблички” дозволяє з’ясувати справжній вік цієї храмової споруди і уточнити дату її будівництва.

Стосовно персоналій духовних осіб, прізвища яких зазначені у “закладній табличці”, виявленій при реставрації церкви св. Параскеви, нам пощастило з’ясувати наступне.

Київським митрополитом у 1822 р. був Євгеній Болховітін (1767–1837), до того – архієпископ Псковський, у березні 1822 р. переведений на Київську кафедру і призначений у сан митрополита.

Корнілій Степанович Похилевич⁶ (1778–?), священник церкви св. Параскеви у селі Старостинці, був одружений з дочкою священника і мав трьох синів: Петра (1805–?), Михайла (1812–?) та Андрія (1818–?). Старший син у 1822 р. навчався у “нижчому відділенні” (молодших класах) Київської духовної семінарії. У характеристиці, даній К.Похилевичу у “Клірових відомостях” за різні роки, зазначалось, що він “в чтении хорош” (тобто мав досить гарну освіту), “состояния хорошего... нештрафован” (на відміну від деяких сільських священників,

не був п'яницею і вів пристойне заможне життя) та знав “російську грамоту” (для духовенства, яке здобуло освіту ще за “польських часів”, це було великим “плюсом”). К.Похилевич навчався в Уманському повітовому училищі. У 1801 р. став дяком Миколаївської церкви містечка Ружина. Там, очевидно, К.Похилевич познайомився з Андрієм Бернацьким (ім'я якого також фігурує у “закладній табличці”), який з 1804 р. був настоятелем місцевого Миколаївського храму. У 1809 р. К.Похилевич був висвячений Чигиринським єпископом Іринієм (з благословення Київського митрополита Серапіона) спочатку у диякони, а згодом – у священники церкви св. Параскеви у Старостинцях. Це призначення було затверджено спеціальною митрополичою грамотою.

Дияконом і пономарем церкви св. Параскеви у селі Старостинці на той час були батько і син Ярошинські: Павло (1761–?) та Фома (1801–?). Під час ревізії Київської духовної консисторії у 1820 та 1822 рр. у відповідних відомостях було зазначено, що П.Ярошинський (певно, через похилий вік і відсутність освіти) “читає погано”. Очевидно, через цей недолік під час закладання мурованого храму св. Параскеви був присутній не П.Ярошинський, а дяк Успенської церкви міста Сквир Марко Ситиновський, ім'я якого зазначене у “закладній табличці”.

Настоятелем Успенського собору у Сквирі у 1822 р. був Андрій Врежевський (1763–?), ім'я якого зазначене у “закладній табличці”. Він походив з дворян і був сином священника. У 1782 р. він завершив навчання у Житомирському повітовому духовному училищі (семінарії) і у 1794 р. був призначений уніатським митрополитом Ростоцьким на посаду священника Сквирського Успенського собору. Наступного року це призначення було затверджене митрополичою грамотою. Після приєднання Правобережної України до Російської імперії А.Врежевський у 1798 р. був “прилучений” до православ'я Богуславським протоієреєм Стефаном Левандовським і зарахований службовцем до повітової церковної канцелярії. У 1810 р. грамотою Київського та Галицького митрополита Серафима А.Врежевський був призначений священником, а у 1814 р. – протоієреєм Свято-Успенського собору Сквирі. У 1821 та 1822 рр. митрополит Серапіон нагородив його особливими відзнаками для духовенства – фіолетовими оксамитовими скуфією⁷ та камілавою⁸. На той час А.Врежевський вже був удівцем.

Андрій Васильович Бернацький (1775–?) з 1804 р. був священником Миколаївської церкви міста Ружина. Він навчався у Київській академії,

проте залишив навчання у 1804 р. і того ж року, з благословення Київського і Галицького митрополита та архімандрита Києво-Печерської лаври Серапіона, був висвячений Чигиринським єпископом у дякони, а невдовзі – у священники ружинського Миколаївського храму. Це призначення на посаду було затверджене у 1814 р. грамотою Київського митрополита. У 1818 р. А.Бернацький був нагороджений бронзовим хрестом на Володимирській стрічці⁹ та у 1821 р. призначений протоієреєм Миколаївського храму. А.Бернацький був одружений, мав сина Павла (1807–?), який у 1820 р. навчався у Київському приходському училищі.

Ще однією людиною, прізвище якої зазначене на “закладній таблиці”, був соборний дякон Марко Андрійович Ситиновський (1793–?), син дяка, випускник Київської духовної академії, де навчався у 1807–1816 рр. Крім богословських дисциплін, він опанував риторику, грецьку та єврейську мови, географію, математику та історію. Зважаючи на те, що у той час деякі (якщо не більшість) українських церковних службовців (як про це свідчать “Клірові списки”) взагалі не вміли читати, люди, подібні М.Ситиновському, були “на вагу золота”. У 1817 р. митрополит Серапіон призначив його дяконом у село Жидовці Сквирського повіту, а у 1818 р. – до Сквирського Свято-Успенського собору. На той час він вже був удівцем.

Література

1. *Похилевич Л.* Сказания о неселенных местностях Киевской губернии. – К., 1864. – С. 191, 209, 210, 247, 732.
2. *Стародуб О., Чернецький Є.* Лаврентій Похилевич та його “Сказання...” // Похилевич Л. Сказання о неселенных местностях Киевской губернии. – Репринтне видання. – Біла Церква: видавець Олександр Пшонківський, 2007. – С. V–VI.
3. Список населенных мест Киевской губернии. – К., 1900. – С. 1387.
4. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. – В 4 тт. – Т. 2: Винницкая область. – К.: Будівельник, 1983 – 1986. – С. 27.

Джерела

1. *Метричні книги церкви с. Старостинці за 1800–1874 рр.* // Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф. № 127 (Київська духовна консисторія). – Оп. 1012. – Спр. 1173, 1504 та ін.

2. *Клірові відомості церкви с. Старостинці за 1818 – 1878 рр.* (відомості про священників, дяків, Пономарів та ін.) // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011 та ін.

3. *План церковної землі у с. Старостинці. 1817 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1030. – Спр. 361.

4. *[Опис та історія церкви] у с. Старостинці. [1795 р.?] // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1010. – Спр. 1. – Арк. 67 – 67 зв.*

5. *Клірова відомість Свято-Параскевинської церкви с. Старостинці. 1820 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2484. – Арк. 100 – 103.

6. *Церковна відомість Київської єпархії Сквирського повіту села Старостинець церкви Свято-Параскевинської про священо- та церковнослужителів та їх дітей чоловічої статі за 1822 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2486. – Арк. 37 – 40.

7. *Клірова відомість Свято-Параскевинської церкви с. Старостинці. 1824 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 203. – Арк. 63 – 66.

8. *Клірова відомість містечка Ружина по Миколаївській церкві. 1820 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2484. – Арк. 56 – 59.

9. *Клірова відомість містечка Ружина по Миколаївській церкві. 1824 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 157. – Арк. 34 – 37.

10. *[Клірова відомість про священо- та церковнослужителів та їх дітей чоловічої статі церкви Свято-Успенської соборної м. Сквири]. 1822 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 203. – Арк. 101 – 102.

11. *Клірова відомість про священо- та церковнослужителів та їх дітей чоловічої статі церкви Свято-Успенської соборної [м. Сквири]. 1825 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2484. – Арк. 20 – 22.

12. *Клірова відомість про священо- та церковнослужителів та їх дітей чоловічої статі церкви Свято-Успенської соборної м. Сквири. 1829 р.* // Там само. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 2489. – Арк. 1 – 5.

13. *Про пожертви поміщиків Київської губернії на утримання Київської гімназії і повітових училищ. 1822 р.* // Там само. – Ф. 486. – Оп. 9. – Спр. 28. – Арк. 74.

14. *Інвентарні відомості сіл Сквирського повіту Київської губернії [польською мовою]. 1794 р.* // Там само. – Ф. 484. – Оп. 6. – Спр. 152. – Арк. 16 зв., 127.

15. *Відомості про маетки, на які накладена судова заборона на продаж. 1818 р.* // Там само. – Ф. 484. – Оп. 5. – Спр. 221. – Арк. 10.

1 Постановою ВУЦВК № 309 від 07.03.1923 р. “Про адміністративно-територіальний поділ Київської губернії” створено Погребищенський р-н, 27.02.1932 р. прилучений до Вінницької обл. За сучасним церковним адміністративним поділом село Старостинці належить до Погребищенського благочинія Тульчинської і Брацлавської єпархії УПЦ Московського патріархату.

2 Зараз – у Київській обл.; Успенський мурований собор був споруджений там у 1810 р.

3 До третього поділу Польщі 1795 р., внаслідок Правобережна Україна ввійшла до складу Російської імперії, більшість населення Правобережжя сповідували уніатство.

4 З французької “chamberlain” – королівський камергер; особа, яка завідувала гардеробом короля.

5 Представники польської шляхти з прізвищем “Івановські” належали до гербів “Lodzia” та “Rogala”; див.: Nisiecki Kasper. *Herbarz Polski*. – Lipsk 1839–1845. – Т. 4. – S. 409.

6 Можливо, він доводився родичем Лаврентію Івановичу Похилевичу – автору відомої краєзнавчої праці “Сказания о населенных местностях киевской губернии» (К., 1864). З родини Похилевичів походили спадкові настоятелі православного храму у селі Богатирка (зараз – Ставищенського р-ну Київської обл.); завдяки їх старанням у першій половині XVIII ст. були споруджені церкви в селах Любча та Збаражівка (зараз – у Ставищанському та Погребищенському р-нах Вінницької обл.). Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. представники розгалуженого роду Похилевичів служили у різних повітах київської губернії.

7 Головний убір православного духовенства – невелика пірамідальна шапочка; представникам “білого духовенства” богослужбна фіолетова скуфія надається як нагорода.

8 Головний убір православного духовенства – розширений догори циліндр, обтягнений тканиною, який походить від візантійських повстяних головних уборів. Фіолетовими камілавками нагороджуються архidiaкони, протодиякони та священники.

9 Такі відзнаки мали вигляд чотирикінцевих наперсних хрестів з темної бронзи (розмірами 72,5 x 45 мм) з зображенням з чільного боку “Всевидючого ока” та написом “1812 год” та «НЕ / НАМЪ, НЕ НАМЪ, / А ИМЕНИ / ТВО-ЕМУ» – на звороті. Вони носились на стрічці ордена св. Володимира. Такі нагороди російський уряд запровадив маніфестом від 30 серпня 1814 р. для священників Російської православної церкви, які під час війни 1812 р. як допомагали пораненим у шпиталях і діючій армії, так і закликали у проповідях своїх парафіян на захист Вітчизни (див.: Награды Отечественной войны 1812 года / www.xxc.ru/stati/text019.htm - 19k).